

**ANDAŞ ÇEVİRİYE
ANOKHİN'İN İŞLEVSEL SİSTEM KURAMI
VE
CHERNOV'UN ETKİNLİK KURAMI KAPSAMINDA
YAKLAŞIM**

Aymil DOĞAN*

Öz

Bu çalışmada, Chernov'un dikkatimize sunduğu Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramı ve kuramın andaş çeviri ile bağlantısını kuran Chernov'un Etkinlik Kuramı), bu çalışmanın yazarının sözlü çeviri çalışmaları yazınından edindiği ve kendi yaşantısal ve bilimsel çalışmalarıyla kurduğu bağlantılarla açıklanmaya çalışılacaktır. Anokhin'in işlevsel sistemi, Pavlov'un şartlı reflekslerindeki doğrusal sinir bağlantılarıyla açıklanan sistemin aksine, andaş olarak işekoşulan öğelerden oluşan ve doğrusal olmayan, öz-izleyici özelliğe sahip sistemlerdir. Sistemde, önceki eylemin sonucundan alınan sinyaller sentezlenerek sistemle yeniden bütünleştirilir ve işleme sistem tarafından kabul edilir, uyarıcılara nasıl bir yanıt verileceği konusunda bir sinir ağı şablonu öngörülür. Özellikle bu iki özellik ve sistemin, doğrusal değil, çevresel sistemlerin merkezi sistemlerle etkileşim halinde çalışıyor olması görüşü Anokhin'in bilim dünyasına katkılarıdır. Chernov ise, mesleği dolayısıyla çok iyi bildiği andaş çevirinin zihinsel işlemlerini bu kuramın aşamalarına uyarlayarak açıklamaya çalışmış ve Anokhin'in ortaya attığı yukarıdaki kavramlardan yola çıkarak, olasılık öngörüsü, öz-izleme, öz-düzeltilme kavramlarını daha da geliştirerek sözlü çeviri çalışmalarına ciddi katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmada bu katkılara da yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramı, Chernov'un Etkinlik Kuramı, andaş çeviride bilişsel süreçler, sinyal alımı, olasılık öngörüsü, öz-izleme, dönüt, söylem*

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı. Ankara. aymildogan@gmail.com

Abstract

Simultaneous Interpreting

Within The Frame of Anokhin's Theory of Functional System and Chernov's Activity Theory

In this study, Anokhin's Theory of Functional System and Chernov's Activity Theory, derived from the same will be elucidated in line with the experiential and scientific studies coupled with the literature of interpreting studies of the author of this article. Anokhin's functional system is developed as a system with non-linear elements functioning simultaneously and having self-monitoring characteristic as opposed to the linear system of conditioned reflexes of Pavlov. In the system the afferent signals from the previous action result are synthesized to establish a neural network template, which refers to the anticipated result of the processing. The fact that the system is a non-linear one with afferentation and anticipation functions, the central part of which is always in interaction with the peripheral systems makes it an inventory one. Chernov, on the other hand, adapted the phases of simultaneous interpretation, which he professionally knows very well to the Functional System and developed Anokhin's concepts by elaborating on probability anticipation, self-monitoring and self-correction in simultaneous interpretation.

Key words: *Anokhin's Theory of Functional System, Chernov's Theory of Activity, cognitive processes in simultaneous interpreting, afferentation, probability anticipation, self-monitoring, feedback, discourse*

Giriş

Andaş çeviri, anında ve yüksek edinç düzeyi gerektiren türden bir edimle gerçekleştiği için bellek süreçlerini zorlayan ve üst düzey zihinsel etkinlikler gerektiren zorlu bir süreçtir. Bu nedenle ki, konferanslarda dış etkilerden tecrit edilmiş kabinler içinde konuşmacının sesini kulaklıkla alarak gerçekleştirilen ve dolayısıyla izleyiciye de mikrofonla ulaşılan bir çeviri türüdür. Beyinde bellek ve bilişsel süreçlerde mikrosalisenin çok küçük birimlerinde gerçekleşen işlemler (processing) için çevirmenin tam bir konsantrasyon içinde olması ve çevirisini yapacağı konuşmayı çok iyi duyarak her türlü zihinsel boyutuyla kavrayıp analiz, sentez ve değerlendirme yapabilmesi gerekir. Çevirmen, konu alanına, terimlere ne kadar aşina olursa olsun, önceden edinilmiş dünya bilgisi, kaynak ve erek dillerin ve kültürlerin bilgisi ne kadar etkililikle işe koşulabilecek düzeyde olursa olsun, çeviri sürecinde daima bir risk içindedir çünkü koşullar büyük oranda kontrol edemeyeceği boyuttadır. Konuşmacının konuşma biçimi, dili hangi yetkinlikle kullandığı, telaffuzu, konuşmasını sunuş biçimi,

konuşmanın içeriği, söylem biçimi, teknolojik araçlar kullanıp kullanmadığı ya da ne kadar yetkinlikle kullandığı, hitap sanatı ve anlaşılabilirlik kurallarına uygun konuşup konuşmadığı, çevirmenle işbirliği içinde çalışmayı bilip bilmediği, heyecana kapılmak ya da sakin olmak gibi kişilik özellikleri yanı sıra, teknik aletlerin iyi çalışıp çalışmadığı, çeviri kabininin fiziki koşullarının sağlıklı olup olmadığı gibi daha nice etken, andaş çeviri yapmakta olan çevirmenin zihinsel süreçlerinde zorlanma yaratır ve bunu telafi edecek zaman bulunmadığı için anında gerçekleşmekte olan çeviri sürecini etkiler ve belki de daha da kötüsü, çeviri çıktısını kendi kulaklıklarından dinlemekte olan izleyiciler ya da eğer izleyici konuşuyorsa kürsüdeki konuşmacı kulağına gelen aksaklığın yükünü tamamen çevirmene yükler çünkü çevirmenin hangi olumsuz koşulların etkisi altında başarılı bir edim gerçekleştiremediğini bilemez.

Elbette ki konferans çevirmenleri, mesleğe yeni başlayanlardan çok tecrübeliye kadar bir aralık içinde görev yaparlar; ancak, günümüzde andaş çevirinin güçlükleri ve artık istenilen kalitenin nasıl bir düzey olduğu büyük oranda biliniyor olduğundan, andaş çeviriyi başarıyla götüremeyecek olan bir çevirmen de kolay kolay bu işe girişmemektedir. Bunun en güzel örneğini Hacettepe Ü. Mütercim Tercümanlık Bölümünün sözlü çeviriye yatkınlık sınavına yapılan müracaatlarda bizzat görmekteyiz. Bu sınavda, hem öğretim üyesinin, öğrencinin bu beceriye yatkınlık açısından sınıf içi edinç düzeyi ve kişilik özellikleri açısından değerlendirmesi ve belli bir başarı puanı hem de üniversite dışından gelen profesyonel çevirmenlerle birlikte oluşturulan juri karşısında gösterdiği bilgi ve becerilerin değerlendirmesi dikkate alınmaktadır. Öğrencilerin, yıllar geçtikçe öz-değerlendirmelerini gittikçe daha isabetle yaptıkları gözlenmektedir. Piyasadaki beklentiler de zaten en ufak bir hatayı hoş görmemektedir; dolayısıyla, biz burada, bu ortamın riskine girebilmiş ve bu mesleği sürdürebilmekte olan çevirmenleri dikkate alıyoruz. Çevirinin başarılı olmasında hem az tecrübeli hem çok tecrübeli çevirmen için de hemen hemen aynı koşullar geçerlidir; aslında, ikisi arasındaki fark elbette ki burada sayamayacağımız kadar fazla olmakla birlikte, genel olarak, çok tecrübeli çevirmenin bu güçlüklerle baş edebilmek için bir strateji silsilesi ve bilgi/beceri alt yapısı geliştirmiş olmasıyla kendini göstermektedir.

Andaş çeviride zihinsel süreçlerde zorlanma, üç etkenden dolayı meydana gelir: 1. Anında oluş (immediacy) durumu, yani çevirmenin kulağından giren kaynak dildeki girdiyi ve ekranda gördüğü yansıyı anında işlemleyerek erek dilden en iyi biçimde dinleyiciye ulaştırmak; dolayısıyla, çoklögrev stratejilerini etkinlikle ve anında işe koşabiliyor olmak, gelen etkiye anında tepki verebiliyor, zihinsel süreçlerini anında en üst düzeyde kullanabiliyor olması anlamına gelir. 2. Aynı anda oluş (simultaneity)

durumu, yani çevirmenin, yukarıda ifade edilen kaynak girdisi ve erek dil çıktısı ile ilgili işlemleri, aynı anda denilebilecek kadar çok küçük zaman dilimlerinde gerçekleştirebiliyor olması anlamına gelir. 3. Bellekte bilginin birikerek yığılması (incrementality) durumu, yani, çalışma belleğinin kısıtlı kapasitesine gereğinden fazla yük yüklenmesi anlamına gelir ve çevirmeni zor duruma sokabilir.

Dolayısıyla, andaş çeviri ile ilgili çalışmaların birçoğu zihinsel süreçleri açıklamaya yönelik çalışmalardır ve eğitimi de öğrencinin bu süreçlerde yetkin olmasını sağlayan özel yöntemleri olan bir eğitim programıyla gerçekleşir. Andaş çeviri sürecini açıklamak için başvurulan bilim dallarından bazıları, ruhdilbilim, sinirdilbilim, edimbilimdir. Bunlara ek olarak, Chernov (2004:165-185), bir sinir fizyolojisi uzmanı olan Rus asıllı P.K. Anokhin'in 1970'lerde ortaya attığı İşlevsel Sistem Kuramını (Theory of Functional System) temel alarak andaş çeviri için Etkinlik Kuramını (Theory of Activity) geliştirmiştir ve bu her iki kuram bu süreci açıklamakta yararlanan kuramlar arasına girmiştir. Chernov (1929-2000), ilk nesil (savaş sonrası) Rus ünlü bir konferans çevirmeni olup Krushchev döneminde soğuk savaşın en hararetli dönemlerinde Birleşmiş Milletlerde hem konferans çevirmeni hem de Rus çevirmenleri biriminin başkanı olarak görev yapmıştır; akademik çalışmaları değişik akademi ve mütercim tercümanlık okullarında öğretim üyeliği ve bölüm başkanlığı görevlerini sürdürürken devam etmiştir; bu yaşantılarını akademik alanla da birleştiren Chernov 1955'te yazılı çeviri 1980'de de sözlü çeviri üzerine iki doktora tezi yapmıştır. Dünyaca ünlü sözlü çeviri araştırmaları uzmanlarından biri olan Chernov, daha çok sözlü çevirinin zihinsel süreçleri üzerine yoğunlaşmış ve kendi dilinde yayınlanmış olan Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramını özümseyerek andaş çeviri ile bağlantısını kurmuştur. Bu çalışmada, Chernov'un dikkatimize sunduğu Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramı (Anokhin, 1971-1972) ve kuramın andaş çeviri ile bağlantısı olan Etkinlik Kuramı (Chernov, 2004), bu çalışmanın yazarının sözlü çeviri çalışmaları yazınından edindiği ve kendi yaşantısal ve bilimsel çalışmalarıyla kurduğu bağlantılarla açıklanmaya çalışılacaktır.

Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramının Fizyolojik Boyutu

Pyotr K. Anokhin (1898-1974), ünlü bir sinirbilimci ve psikiyatrist olan Bekhterev ile çalışmaları sırasında insan beyni ve felsefesine karşı merak geliştirir, beyin araştırmaları yapmak ister ve soyut bulduğu psikiatri çalışmalarındansa hayvan deneyleri üzerinde çalışmayı yeğleyerek 1922'de Pavlov'un öğrencisi olur ve şartlı refleks üzerinde deneyleri birlikte gerçekleştirir. Ancak, Anokhin, dıştan gelen şartlı uyarıcıya tükürük bezlerinden gelen tepkinin sinir sistemindeki etkinliklerle bağlantısını

açıklamaya çalışan yaklaşımlardan tatmin olmamıştır; o dönemlerde beynin iç süreçleri hakkında da fazla bir şey bilinmiyordu. Böylece Anokhin, çalışmalarını insan ve hayvanların davranışlarını ve psişik etkinliklerini düzenleyen beynin iç mekanizmaları üzerine yoğunlaştırır. 1930'da Pavlov'un önerisi ile Nizhny Novgorod Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji Bölüm Başkanlığına atanır ve bundan sonraki çalışmalarında fizyolojik süreçlerle ilgili özgün bir anlayış geliştirmeye başlar. Beynin işlevlerinin oluşumunda çevresel sinirlerin oynadığı rol üzerindeki çalışmaları ilk yoğunlaştığı konu olur (Egiazaryan ve Sudakov, 2007:195). Refleksler, sinyal alıcılardan organlara merkezi sinir sistemi yoluyla bilgi götüren doğrusal (linear) bir sistem olarak tanımlanmışlardır; oysa, Anokhin'e göre, sisteme işlevsel sistem olarak bakıldığında sistemin etkililiği çok daha iyi tanımlanabilmektedir. Buna göre, işlevsel sistemler, andaş olarak işekoşulan öğelerden oluşan ve doğrusal olmayan, öz-izleyici (self-monitoring) sistemlerdir. Bu sistemler üzerinde yapılan çalışmalar özellikle bu öz-izleyiciliğin nasıl gerçekleştiği ve hedef, planlar, eylemler ve sonuçları hakkındaki bilginin nasıl beyinde temsil edildiğini ve gerçekleştirildiğini anlamak amacıyla yürütülmüştür (Red'ko, Prokhorov ve Burtsev, 2004).

Anokhin, insan bedeninin ana mekanizmasını açıklayan İşlevsel Sistem Kuramını (Theory of Functional System) ilk 1932'de, gelişmiş halini de 1970'lerde ortaya atmıştır. İşlevsel sistemi kendisi ilk şöyle dile getirmiştir: "İşlevsel sistem denildiğinde, soluk alma, yutkunma eylemleri gibi belirli bir işlevlerle bağıntılı bir dizi fizyolojik eylemleri anlıyoruz. Belli bir oranda kendi içinde kapalı bir sistem olan her işlevsel sistem, aynı zamanda çevresel organlarla daimi bağlantı içinde olduğu için ve özellikle de bu bağlantıyı bu organlardan gelen sinyallerle gerçekleştirerek varolur. Her işlevsel sistem, alınan sinyallerin karmaşık bir bütünüdür ve söz konusu işlevin gerçekleşmesinde izleme, düzeltme ve yönlendirme görevini görür". Anokhin, daha sonra 1974'de şu tanımları vermiştir: "Bu işlevsel sistemler, dinamik, öz-izleme mekanizmasına sahip örgütlenmelerdir ve tüm bileşenleri, hem sistemin kendisi hem organizmanın tümü için faydalı olabilecek şekilde uyum geliştirerek, birbirleriyle etkileşim ve işbirliği içinde çalışırlar" (Egiazaryan ve Sudakov, 2007:196). İşlevsel sistemde şu mekanizmalar bulunmaktadır (Red'ko, Prokhorov & Burtsev, 2004; Egiazaryan ve Sudakov, 2007:196):

1. Çevreden alınan sinyallerin (afferentation) sentezlenme aşaması: Bu aşama davranışsal eylemlerden önce meydana gelir. Üç grup kaynaktan sinyaller veya uyarıcılar sistemle bütünleşir: Bunlar , a. Açlık gibi baskın bir gereksinime dair hazırbulunuşluk (motivation) sinyali b. Bağlamsal ve şartlı uyarıcılar gibi çevresel (peripheral)

uyarıcılar ve, c. Evrimleşmiş biyolojik bilgi ve bireysel deneyimler içeren bellek gibi farklı kaynaklardan gelen sinirsel uyarıcılardır. Diğer bir deyişle, bu üç kaynaktan gelen uyarıcılar bir araya gelerek bütünleşik bir uyarıcılar ağı oluştururlar ve sistem bu bütünleşik uyarıcı demetini hemen işleme koyar. Bunu çeviri ortamına uyarlırsak, konuşmacının konuşmasının kendisinde oluşturduğu sinyaller, uyarıcılar ve belleğinde kayıtlı bulunan tüm kaynaklardan gelen bilgiler sentezlenerek işlenir.

2. Karar verme aşaması: Sisteme belirli bir amaç için faydası olmayan gereksiz özgürlük alanlarına sınırlama getirilir, baskın hazırbulunuşluk (dominant motivation), organizmanın ilgili deneyimleri ve çevresel bağlama (peripheral context) uygun olan eylem bu aşamada seçilir. Özgürlük alanları denem mekanizma, bir uyarıcı ile sinir ağında gerçekleşen etkileşimlere gönderme yapar. Bu etkileşim eğer zihinsel süreçlerle denetim altına alınmazsa kaos olabilir. Dolayısıyla, sinirsel etkileşimlerin özgürlük dereceleri (degrees of freedom) sınırlandırılır ki, birey bağlamı kurabilsin ve ilgili davranışı gösterebilsin. Çeviri ortamını düşünürsek, çevirmenin zihinsel süreçlerinde gelen uyarıcılara göre özgürlük alanları denetim altına alınarak, baskın yöne doğru bir yönelme gerçekleşir, çeviriye başlama ve çeviri için nasıl bir zihinsel örgütlenme olacağı kararı verilir
3. Eylem programının yapılması ve alınan sinyallere verilecek yanıtın sentezlenmesi (efferent synthesis) : Bu sentezleme aşaması, giden yanıtın eyleme hazırlanma aşamasıdır. Gereksiz özgürlük dereceleri burada biraz daha elenir ve organizmanın uzaydaki yerine, duruş biçimine (posture), alıcılardan gelen sinyallere göre en uygun eylemlerin seçimi gerçekleşir. Çevirmen açısından bakıldığında da, nasıl bir söylem çıktısı oluşturulacağına karar verilir.
4. Eylem sonucu ile ilgili kararının kabul aşaması: Bu aşama bir önceki aşama ile aynı zamanda gerçekleşir. Gerçekleşmesi istenen eylemin sonucu hakkında bir model öngörüsü yapılır. Bu model, görsel, işitsel, beslenme gibi çeşitli parametrelerin sinirsel ağının oluşumunu içerir. Red'ko ve ark. "kabul mekanizması" diye Türkçeleştirebileceğimiz "acceptor" sözcüğünün Yunan kökünden geldiğini söylemişlerdir; sözcük iki anlamda kullanılmıştır: a. Eylemin dönütünü kabul eden yer; b. Öncelikle hedefin dönüt ile karşılaştırılıp sonra da öngörülen model ile gerçekleşen eylem arasında eşleşme olması durumunda, eylemin kabulünü gösteren sinir şablonu. Çevirmenin zihninde de tüm kaynaklardan gelen ve sentezlenerek alımlanan, bu arada özgürlük alanları kısıtlanarak

sınırları netleştirilen zihinsel yanıtın yani, çevirinin olası çıktısı zihinde temsil edilir, çevirmen nasıl bir çeviri yapacağını zihninde canlandırır ve kabul mekanizması bu sinir ağı şablonunu onaydan geçirir.

5. Eylemin gerçekleşmesi: Duyusal (somatik) işlevler ve onların otonomik yanıtlarının hayata geçmesi. (Otonomik yanıt, kişinin heyecanlanınca terlemesi gibi bir tepkidir.) Çeviride, bu aşama çevirinin bir edim (performance) olarak gerçekleşmesi aşamasıdır, diyebiliriz.
6. Eylem sonucu: Çeviride eylemin sonucu, çeviri olarak üretilmiş sözce çıktısı olarak düşünülebilir.
7. Her sistemsel etkinliğin sonu sistemin diğer aşamalarının başlangıcıdır. Eylem, kabul/onaylama mekanizması tarafından daimi olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme, bir biyolojik dönütsel ya da geribildirimsel sinyal olarak zaman-uzamsal süregenlikte yerini alır ve organlarda meydana gelen etkinliği tekrar merkezi sinir sistemine iletir. Organlardan geri alınan, merkezi sinir sistemine sonucun parametrelerini ileten ve sistemi yeniden örgütleyen bu sinyallere Anokhin “reverse afferentation” adını vermiştir. Bu tanımlama oldukça yaratıcı bulunmuştur çünkü dönüt ya da geribildirim diye Türkçeleştirdiğimiz “feedback” sözcüğü bundan 12 yıl sonra Norbert Winner tarafından ilk kez kullanılmıştır. Çeviri açısından yorumlamak gerekirse, çevirmen yaptığı çeviriyi bir içsel mekanizma ile izler ve değerlendirir. Bu, Anokhin kuramının en önemli buluşlarından biridir.
8. Sonucun, kabul aşamasında oluşturulmuş eylem sonucuna dair modeliyle karşılaştırılması: Eğer gerçek sonucun parametreleri, kabul aşamasında öngörülen sonuç parametrelerinden farklıysa, yeniden ilk basamaktaki sinyal alım aşamasına geri gidilir ve yeniden sinyaller sisteme alınarak sentezlenir. Bu durumda bütün sistem işlemleri istenilen sonuç alınana kadar tekrar eder. Çeviri açısından yorumlarsak, çevirmen çevirisini eğer hatalı olarak değerlendirmişse, tüm girdiler yeniden sistemde işlenerek çeviri çıktısı düzeltilir.

Bir işlevsel sistemin parametrelerinden biri değiştiğinde, bunun, o sisteme bağlı diğer işlevsel sistemlerde de yeniden örgütlenmeye neden olmasına çoklu parametrik eşgüdüm (multiparametric coordination) adı verilmiştir. Bu sistem, eylem sonucunda geri sinyal alımından dolayı döngüsel öz-düzenleyici (self-regulatory) bir sistemdir. Bu konu Anokhin'in

ölümünden sonra da kendi ismiyle kurulan araştırma merkezinde, öğrencileri tarafından araştırmalara konu edilmiş ve geliştirilmiştir.

Anokhin gibi Rus olan Chernov, andaş çeviri ile Anokhin'in kuramı arasında bağlantı kurarak, buna kitabının bir bölümünü ayırmıştır. Anokhin kuramını geliştirirken batılı ülkelerde o devirde çok yaygın olan sistem yaklaşımının eksiklerini ya da boşluklarını ortadan kaldırmak istemiş ve şu sayıtlıdan yola çıkmıştır: Biz dünyayı algılamak, onu birbiriyle bağlantısız doğa olayları (fenomenler) ve birbiriyle süregenlik (continuum) içinde olmayan öğelerden oluşan bir varlık gibi görürüz ve birbirleriyle bağlantılarını genellikle farketmeyiz; oysa, gerçekte, bunlar zamansal bir süregenlik düzleminde birbirleriyle ilişkilerini ortaya koyarlar. Yaşam denilen şey, zamansal süregenlik düzlemindeki fark edilmeden gözden kaçan doğa olaylarının en hayati olanlarının bir tezahürüdür ve bu, herhangi bir biyolojik varlığın, yaşamının temel öğelerini, başarı ve başarısızlıklarını özümseyerek gelişirken oluşturduğu doğasında mevcuttur. Anokhin, işlevsel sistemler kuramını işte bu sayıtlılar üzerine oluşturmuştur. (2004:165-185).

Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramının Felsefi Boyutu

Yukarıda fizyolojik boyut genel bir bakış açısıyla sunulmuştur. Anokhin, kuramının felsefi boyutunu açıkladığı yazısında sorgulamalarını ve dayanaklarını paylaşır. Burada Anokhin'in konumuza açıklık getirecek bazı açıklamalarına değineceğiz (Anokhin, 1971-72):

Anokhin'e göre, çalışma halindeki bir sistemin 'sonucu' tüm sisteme hükmeder; yani, sonucun etkisi belirli bir amaçla şekillenmiş olan tüm sisteme hakim olur. Sonucun sistem üzerinde buyurucu (imperative) bir etkisi vardır. Eğer sistemin bir eylemin oluşmasında yetersiz kaldığı sonucuna varılırsa, sistem kendini tümüyle yeniden örgütler, sistemi oluşturan öğelerin her birinin özgürlük derecelerini sınıflandırır, ve sonunda sisteme katkıda bulunacağı belirlenen öğelerden her biri sisteme, istedik sonucun elde edilebilmesini kolaylaştıracak düzeyde bir özgürlük derecesiyle dahil olur. Bir sistemde tüm bileşenler arasında bir etkileşim ve ilişki vardır. Örneğin, beyindeki hücreler birbirleriyle sinaps denilen etkileşim alanları içindedirler ve gelen uyarıcılarla o kadar çok sayıda etkileşim meydana gelir ki, sonu sıfırlı rakamlarla bu bunu yazmaya kalksak 9.500.000 km.lik bir uzunlukta bir rakam ortaya çıkabilir. Yine de bu astronomik rakam oluşabilecek kaosu anlatmaya yetmez; doğa, bütün bu etkileşimleri arttırma yönünde bir gelişim ortaya koymaktadır; bu etkileşimler, gittikçe artan bir özgürlük alanını kullanırlar. Bu nedenle, bu öğelerin belirli bir sistem çerçevesinde bütünleşerek örgütlenmesi kaosu

önler. Bu noktada, sistemin bu özgürlük alanlarına, onların derecelerini ayarlayıcı ve onlara yön verici emir göndermesi (order) durumu ortaya çıkar.

Buna ek olarak, sistem yaklaşımında sadece bütün ve analitik parçaları arasında bağ kurulur, oysa bunların arasındaki işlemler göz ardı edildiğinden, bu bağlantının sisteme olan olumlu katkılarını önceden kestirmek de zor olur. Oysa işlevsel sistem kuramında, bütün ile parçalar arasındaki bu boşluk kapanmıştır, çünkü oldukça ayrıntılı mimari bir oluşum ve bu oluşumun oldukça özel işlemlerle çalışan bir mekanizması vardır; başlangıç sonucu belirler, sonuç başlangıca dönüt yollayarak yeni bir başlangıcı başlatır. Örneğin, işlevsel sistemde, daha alınan sinyallerin sentezlenmesi aşamasında işlem sonunda alınacak sonuç hakkında bir kestirme mümkün olur. Alınan sinyallerin sentezlenmesinden sonra bu sinyallerin hangi eylemi gerektirdiğine ve bunun nasıl gerçekleşeceğine karar verme süreci, kabul ya da onaylama aşamasını da beraberinde getirir. Kabul aşamasında karar verilen eylemin sonucu hakkında da bir karar verilir ve daha sonuca ulaşmadan o sonucun bütün özellikleri önceden kodlanır. Örneğin, yaşam, daha yaşam oluşmadan, sayısız mekanizma yolu ile dünyanın yasalarına işlenmişti, yani, sonuç daha varolmadan oluşmaya başlamıştı ve her sonuç başlangıca yeni sinyaller gönderir, alınan bu sinyallerden yeni sonuçlara doğru yol alacak eylemlerin mekanizmaları kurulur. İşte bu bakış açısı Anokhin'e çağdaşları arasında özel bir yer vermiştir ve onun bu döngüsel ve dönütsel sistem bakış açısıyla bilimsel bakış açıları bir adım daha ileri gitmiştir.

Anokhin'in Kuramı Açısından Andaş Çeviri

Bu bölümde Chernov'un kuramla kurduğu bağlantılar, yazarın kendi çalışmaları ve deneyimleri ile desteklenerek verilecektir. Gerçekten de andaş çevirinin zihinsel işlemleri işlevsel sistemlerin kuramında açıklanan zihinsel temsillere çok uymaktadır, özellikle öngörü mekanizması, ve döngüsel öz-düzenleyici mekanizmalar çeviri sırasında farkında olarak yaşadığımız eylemlerdir. Chernov, bu eşleşmeyi Tablo 1'de olduğu şekliyle gerçekleştirmiştir ((2004:168).

Andaş çeviri sırasında, konuşmacıdan gelen konuşmanın işitsel sinyalleri ya da daha sonraları Massaro'nun Andaş Çeviri Modelinde ifade edildiği üzere kaynak dil girdisi, bir ses dalgası örüntüsü olarak çevirmeni uyardıktan ve işitsel alımlama dizgesinde, uzun süreli bellekteki önceki kayıtlarla eşleştirilerek işitsel özellikleri belirlenip algı öncesi işitsel depoya gönderildikten ve daha sonra uzun süreli bellekle kurulan bağlantılarla sözcüklerin alımlanarak, sözdizimsel ve anlamsal işlemlerden geçerek anlamlı söz öbeği haline geldikten sonra (Doğan, 2009: 128), çevirmen, Anokhin'in işlevsel sistem kuramında ifade edildiği şekliyle,

bu söz öbeğini bütünüyle ya da kısmen kavramsallaştırmaya çalışır; bunu yaparken çalışma belleğinin aşırı yüklenmesini engellemek için uzun süreli bellekte kayıtlı artalan bilgisini ve sözcük dağarcığını kullanarak sözcenin anlamsal yapısını çözümler. Sözcenin anlamı çevirmen tarafından net biçimde kavranır kavranmaz, sözceyi diğer dile çevirme kararı bilinçaltından verilmiş olur; gerçekten de konuşmacının konuşmasındaki anlamın çevirmenin zihninde netleşmesiyle bunu çıktı olarak ifade etme isteğinin nasıl içsel bir duygu yarattığını andaş çeviri yapanlar bilirler. Kavramsallaştırma süreci, kuramda, alınan sinyallerin sentezlenme aşamasına karşılık gelir. Bütün bu süreçler için, yani, belirli bir sözcenin anlamını ya da tüm konuşma söylemini kavramak ve bunların andaş çevirisini yapabilmek için güçlü bir hazırbulunuşluk düzeyi gerekir.

Tablo 1’de geçen tetikleme aşamasında alınan sinyallere göre görev belirlenir ve konuşmacının söylediklerinin bir bölümünün anlamı kavranır; eğer bu konuda başarılı olunmazsa, çevirmenin çalışma belleği aşırı yüklenecek ve sözcüğü sözcüğüne çeviri yapma kararı verilecektir. Karar noktası aşaması, belirli bir söz öbeği ile ilgili olarak alınan sinyallerin sentezlenme aşamasının bittiğine işaret eder. Bu zamana kadar erek sözce için gereken zihin içi program bütünüyle ya da bütüne yakın haliyle hazır durumdadır; aynı şekilde, buna eşzamanlı olarak motor sesletim (articulation) programı da hazır hale gelir. Çeviri eylemi için artalanın kullanılarak söylemin kavranması ve anlamına dair olasılıkların öngörüsünün yapılması işlemleri gerçekleşir. Eylemin sonuçlarının kabulü aşaması, erek dilde üretilen söylemin anlamının, kaynak dildeki söylemin anlamına karşılık gelmesini hedefleyen “geleceğe dair bir model oluşturma” anlamındadır.

Tablo 1. İşlevsel Sistem Kuramı Açısından Andaş Çeviri*

İşlevsel Sistemin Temel Parametreleri	Aşamalar	Andaş Çevirinin İşlevsel Sistemi
ALINAN SİNYALLERİN SENTEZİ	1	ANDAŞ ÇEVİRİDE SÖYLEMİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI - OLASILIKLARA DAİR ÖNGÖRÜ SÜRECİ
Baskın Hazırbulunuşluk	A	Kaynak dil söyleminin derin anlamını kavrama ve bunu erek dilde yeniden oluşturma çabası
Durumsal Sinyal Alımı	B	Kaynak dildeki söylemin anlamsal yapısının çözümlenmesi Andaş çevirinin yer aldığı iletişim durumunda sinyallerin yönlendirilmesi
Bellek	C	Çevirmenin belleğindeki artalan bilgisine ait dağarcık (thesaurus)
Tetikleme	D	Bir söylem öbeğinin kavranması ya da aksi halde çalışma belleğinin aşırı yüklenmesi tehlikesi aşaması
KARAR NOKTASI	E	Andaş çeviriye başlama kararı
Eylem Programı	F	Sözdizimi ve sözcükleri de içeren sözcenin zihin içi programı ve söylenecek sözlerin bireye özgü sesletim (articulation) programı
EYLEM SONUCU KABULÜ	G	OLASILIK PROJEKSİYONUNA GÖRE "GELECEĞİN MODELİNİ" ÖNGÖRME
Giden Sinyal Uyarıcıları	H	Öngörünün sentezi, sesletim programının uygulamaya konulması
Eylem	I	Sözcenin tümünün ya da bir kısmının hayata geçirilmesi
EYLEMİN SONUÇLARI	J	EREK DİLDE SÖZCE
Sonuç Parametreleri	K	Kaynak dilde söylemin anlamsal yapısının çözümlenmesi Sözcenin sözdizimsel yapısı Sözcenin anlama göre tonlama ve vurgularının yapılması, yani bürünsel (prosody) özellikleri
Tersine Sinyal Alımı (Dönütsel)	L	ÖZ-İZLEME MEKANİZMASI

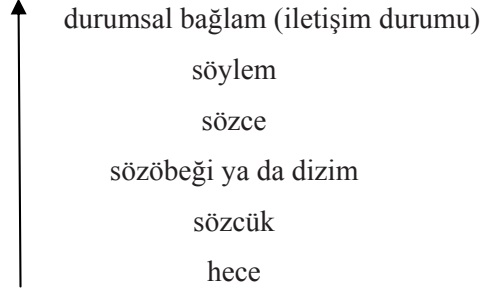
*Çeviren: Aymil Doğan

Olasılık öngörüsü, bir konuşma söylemindeki artıkbilgi (redundancy) (Vardar, Güz, Güzelşen, Öztokat ve Senemoğlu, 1978: 157), diğer bir deyişle, bilgilendirici niteliği olmayan aradoldurucu, kimi zaman gereksiz söz öbeklerinin miktarına bağlıdır. Andaş çeviri, bu görevi gerçekleştirirken çevirmenin yaşadığı aşırı zorlayıcı koşullardan ötürü oldukça stresli ve riskli bir eylemdir, çevirmenin başarılı bir çeviri gerçekleştirebilmesi, onun başarılı olasılık öngörülerini yapabilmesine bağlıdır. Olasılık öngörüsü (probability anticipation) terimi, burada Anokhin'in çalışmasını hatırlatacak bir terim olarak, bu makalenin yazarı tarafından bu şekilde Türkçeleştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda yazarın çalışmalarında "anticipation" terimi, kestirme/öteleme olarak Türkçeleştirilmiştir (Doğan, 1997). Kanımızca, konuşma söylemindeki artıkbilgilerin anabilgileri açığa çıkaran özelliği olmasından dolayı, Chernov bunların olasılık öngörülerini yapmaya yardımcı olduğunu ifade etmektedir (2004:169).

Artıkbilgi, söylem içinde belirli bir dengede bulunmalıdır ve ardı ardına gelen bilgilendirici söz öbeklerinin bellekte yığılma yapmasını önler ve çevirmeni rahatlatır. Çevirmen için işini kolaylaştırıcı bir söylem, bağlaşıklık öğelerine sahip bir konuşmada bulunan yeterli düzeydeki nesnel (dilbilimsel) artıkbilgi miktarının, yine yeterli düzeyde öznel (anlambilimsel, çıkarımsal) artıkbilgi miktarı ile desteklenerek dengeli bir artıkbilgi miktarı oluşturduğunda ortaya çıkmaktadır. Politik konuşmalarda fazla miktarda artıkbilgi bulunur; oysa, yazınsal nesir yazısı ve şiir gibi metinlerde artıkbilgi yok gibidir, her sözcük önemlidir; dolayısıyla, andaş çeviri sırasında bunların konuşmacı tarafından yazılı metinden okunarak sunulması, çeviri sırasında çoklugev (multitasking) işleme (Doğan, 2008:83) ile mücadele etmekte olan çevirmene daha da güçlük çıkarır.

Chernov, söylem işlemede Şekil 1'deki hiyerarşik ya da sıralı düzendeki yapının, andaş çeviride olasılık öngörüsü işlemlerini temsil ettiğini ifade etmektedir:

Şekil: 1

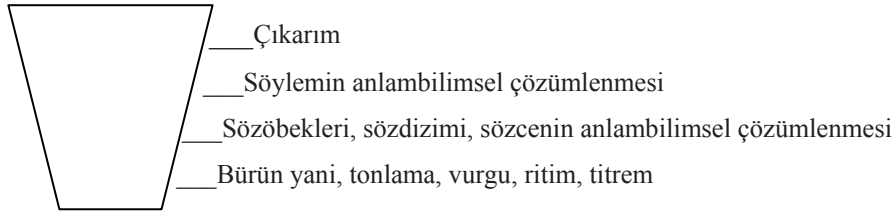

Yukarıdaki sıralı düzen aşağıdan yukarıya ya da küçükten büyüğe işleme (bottom-up processing) (Nunnan, 1993:78) şeklinde tarif edilir. Buna göre, dilin en küçük birimi en önce tanımlanır, tanımlanan her üstteki birim alttakilerle birbirine bağlanarak bir üste ilerler. Bir zamanlar çok revaçta olan bu modelin dilin işleme aşamalarını açıklamakta yetersiz kaldığı fark edilmiş ve bunun yerine yukarıdan aşağıya ya da büyükten küçüğe işleme (top-down processing) (Nunnan, 1993:82) modeli ortaya atılmıştır. Yukarıdan-aşağıya sıralı düzendeki modele göre, artalan bilgisi, kullanılan dil gibi etmenler söylemin anlamını kavramak için çok daha elverişli bir işleme sunarlar. Chernov (2004: 170) artıkbilginin aşağıdan yukarıya modelde her bir üst sıranın alttakinden daha fazla artıkbilgiyi içerdiğini söyler. Toparlarsak, artıkbilgi alt kademelerde bir üsttekine göre daha az miktardadır; dolayısıyla, hecelerden sözcüklere ve daha üst düzeylere geçişte artık bilgi miktarı artacaktır ve en üst düzeye geldiğinde dengeli bir miktardaysa, belleği rahatlatarak çevirmene çevirisinde rahatlık sağlar, bilgilendirici bölümleri çalışma belleğinde tutarak işlemlerine yardımcı olur. Örneğin, 20 küsur yıl önce diş hekimliği toplantılarından birinde konferans çevirmenliği yaparken şivesi bozuk olan bir yabancıyı konuşmasını kabinden andaş olarak çeviriyordum. İyi telaffuz edilmemiş ve benim de daha önceden duymamış olduğum Latince bir terimde bu sıkıntıyı yaşamıştım. İlk duyduğumda, gerçekten de kulağıma çarpan işitsel (auditory) uyarıcının özelliklerini beynimin çözmeye çalıştığının bilincindeydim; bir yandan sürekli akan konuşmayı çeviriyor bir yandan da terimin işitsel özelliklerini zihnimde ardı ardına tekrarlayarak keşfetmeye çalışıyordum. Terim ikinci kez geçtiğinde birkaç harf daha netleşmişti, O anda çeviri yapıyor olmasam, işitsel olarak kısa süreli belleğime kaydedilmiş olan terimi bir kez seslendirme denemesi yapabilsen hemen sesletebilecek ve telaffuz edebilecektim. Ancak, üçüncü duyuşta eksik sesleri de tamamlayarak terimin işitsel özelliklerini kavrayabildim.

Latince terim olduğundan bağlamdan çıkarmam da mümkün değildi. Bir aralık bulup, mikrofonu kapatıp, duyduğumu seslendirdim “kortikosteroid”. Terim tıpta çok iyi bilinen bir terimdi aslında ama ilk kez karşılaşmış olmak ve kötü bir telaffuz nedeniyle terimi neredeyse harf harf keşfetmem gerekti. O noktadan sonra artık terim söylem evrenimde yerini almıştı. Bunlarla başa çıkabilmenin en iyi yolu, daha önceden artalan bilgisini ve terim bilgisini sağlam temeller üzerine oturtmaktır. Bu örnekte aşağıdan yukarıya işleme modelinin ilk düzeyindeki sesli ve sessiz harflerin yan yana gelişleri ve hecelerden sözcüğe oradan da bileşik sözcüğe ulaşma aşamalarını birebir yaşamış olduğum görülmektedir. Diğer yandan, tüm işlemler böyle gerçekleşiyor değildir. Bu bir bileşik sözcük için söz konusu olduğundan aşağıdan yukarıya işlem modeli kullanılmak durumunda kalındı; yoksa yukarıdan aşağıya işleme modeli daima daha geçerli olanıdır çünkü çevirmene en çok yardımcı olan etmenler, çok iyi dilbilgisi, konu alanı bilgisi, terim bilgisi, geniş bir sözcük dağarcığı, dünya bilgisi, söylem çözümlemesi bilgi ve becerileri, genel kültür, seri düşünebilme sentez ve değerlendirme yapabilme becerileri, çoklu görev stratejilerini etkililikle uygulayabilme gibi uzun süreli çalışmalarla gelişip çıkarımsal değerlendirmeler yapabilecek bir edinç düzeyine ulaşmış olmaktadır.

Andaş çeviri açısından olasılık öngörüsü modelinde dört boyut söz konusudur (Chernov 2004:170). Aşağıdaki şekilde görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı gibi, en geniş kapsamlı bilişsel ve zihinsel işleme çıkarım boyutunda gerçekleşmektedir, sonra daha küçük işleme boyutlarına doğru alan daralmaktadır:

Şekil: 2

1. Bürün (prosody), yani, doğal konuşma sırasında yapılan tonlama, vurgulama, ritim ve titremleme (intonation) (Vardar, v.d., 1978:153,156), hece, sözcük, sözübeği ve sözcenin dördünü birden kapsamına alır. Bu noktada, konuşmanın ses dalgalarının algılanması

boyutunda bir artıbilgi durumu ortaya çıkabilir. Bürün sayesinde sözlüksel anlambirimler hakkında beyin bir ayırım yapabilir; diğer bir deyişle, ses tonlamaları gibi bu özellikler sayesinde sözcüklerin birbirinden ayırt edilmesi ve anlamları kavranabilir.

Nitekim, Schjöldager de (Doğan, 2009:91; Schjöldager, 1995:188) andaş çeviri değerlendirme çizelgesini oluştururken bu konuya çok önem vermiştir. Onun çizelgesinde dört ana başlık sırasıyla şöyle geçmektedir: a. Çevirinin sunuluşu ve anlaşılabilirliği; b. Dil kullanımı; c. Bağdaşıklık ve d. Sadakat. Gerçekten de, çeviri ürününü kullanıcı durumunda olan dinleyici, kulağına kulaklığı taktığı anda ilk duyumsayacağı şey kulağına düzgün bir ses tonlaması ve kalitesiyle anlaşılabilir bir söylem gelip gelmediğidir; ilk anda dikkati çeken ne söylem içinde mantıksal bağlantılar olup olmadığı, ne dil kullanımı ne de aslına uygun çevrilip çevrilmediğidir. Kulağa gelen ses, dinleyicinin çeviriye güven duyup duymamasını etkiler.

2. Sözdizimi, sözbekleri ve sözceyi oluşturan öğelerin dizilimini ifade eder. Tema ve anlam odağı (theme-rheme) yapısı ve anlambilimsel çözümlemeler bu boyutun kapsamına girer.

3. Bu boyut sözöbeği, sözceye ek olarak söylemin anlambilimsel yapısının çözümlenmesini vurgular ve mekanizmanın en önemli ve merkezi boyutu ise çıkarımsal boyuttur ve sözce, söylem ve tüm durumsal bağlam, yani iletişim durumunu içerir.

Yukarıdaki sıralı düzende yer alan her düzeydeki olasılık öngörülerini iletinin, çevirmenin zihninde netleşmesine yardımcı olur; açıktır ki başarı, çevirmenin hem dilbilimsel hem de dildişı etmenlerin sunduğu bilgileri kullanabilme becerisine ve çıkarım yapabilme becerisine bağlıdır.

Chernov'a (2004:174) göre, Şekil 1'de verilen sıralı düzendeki düzeyler arasında etkileşim, konuşmacı, konuşmasını yapmak üzere daha kürsüye davet edildiği an başlar. Eğer konuşmacı çevirmenin önceden aşına olduğu biriye, konuşmacının söylemi daha gerçekleşmeden çevirmenin zihninde duymak üzere olduğu söylemin anlamsal yapısının olasılık öngörüsü oluşmaya başlar ve bu, iletişim durumuna katılan diğer etmenlerle bütünleşerek (Doğan, 2008) çevirmenin zihninde anlamın oluşmasına (Doğan, 1996: 130; Setton, 1998) yardımcı olur. Bu tür öngörü, yukarıdaki dört boyuttan çıkarım boyutunda, yukarıdan aşağıya işleme modelinde gerçekleşir. Diğer yandan, eğer çevirmen konuşmacıya ve konu alanına aşına değilse ya da çok az şey biliyorsa olasılık öngörüsü bürün aşamasından başlar, çevirmen işitimsel girdilerden sözcüklerin sözdizimsel ve anlambilimsel boyutlarına ulaşmaya çalışır. Söylem geliştikçe ve gittikçe

daha fazla konuyu içermeye başladıkça olasılık alanı, söylemin derinliklerini keşfetmek üzere gittikçe genişler; genişledikçe, boyutlar arasındaki etkileşim artar. Böyle bir etkileşim olmazsa, çeviride kayıplar, dilbilgisel hatalar, üslup bozuklukları ve anlam kaymaları olur. Bu arada, söylemin anlambilimsel özelliklerine dair zihinsel temsil (representation) aşaması dinamik olarak değişerek ve gelişerek gerçekleşmeye başlar; bu aşama gittikçe daha büyük söz öbeklerini çalışma içine alır. Söyleme katılan her alt konu süreci kendi kapsamında yeniden başlatır. Bu süreç, öz-izleme (self-monitoring), dönüt gibi mekanizmaların dikkati dağıtmadığı ve sözcelerin oluşumu bilinçaltı düzeyinde otomatik bir şekilde gerçekleştiği müddetçe devam eder, ki bu süreçleri de insana dair bilgi işleme kuramları, eylemlerin zihinsel farkındalığı ile ilgili kuramlar ve dikkatin tahsisi ile ilgili modeller ayrıntılarıyla ele alırlar.

Ancak, algılama ve/veya kavrama düzeyinde bir sorun ortaya çıktığında güçlükler baş gösterir; dikkat birden bu güçlükler yöneldiğinde, bu nedenle dönüt mekanizması işleyemez hale gelir. Örneğin, konuşmacıdan gelen ses kalitesinin iyi olmayışı, diksiyonunun kötü oluşu işlemlemeyi bürün aşamasına indirgeyiverir. Aynı şekilde, karmaşık bir sözdizimi, kaynak dil ve erek dil arasındaki dilbilgisel sözdizimi farkı (örneğin, İngilizcede yüklem genellikle öznenin hemen sonra Türkçede ise cümlenin en sonunda gelmesi gibi) , işlemlemeyi hemen ikinci boyut olan sözdizimsel boyuta indirger. Bunların yanı sıra, bilinmeyen sözcükler, teknik terimler, mantıksal zayıflıklar, çevirmen tarafından doğal olarak çıkarımsal yolla doldurulamayacak boşluklar, çevirmenin bilmediği olgulara yapılan göndermeler, hem anlambilimsel hem de çıkarımsal boyutta artıkbilgi değerini düşürür; diğer bir deyişle, birden bire her bir bilgi ya da sözcük önem kazanır, dikkat geniş söz öbeklerinden küçük birimlere kayar; böylece kısa süreli bellekte tutulması gereken bilgi miktarı artar, tıpkı Gile'in Çaba Modelleriyle açıklamaya çalıştığı gibi (Gile, 2002; Chernov, 2004, Doğan, 2009; Doğan, 1997).

Bu güçlükler dikkati dağıtınca çevirmen kendini izleyemez olur ve kendi çeviri edimine adeta “kör ya da sağır” olur. Belki hata yapmadan çeviri edimini sürdürebilir ama hata yaparsa da bunu fark edemez. İdeal koşullar ise, her boyutta ve sıralı düzende yeterli miktarda artıkbilgi olmasıyla çevirmenin işleme yönetimini iyi yapabilmesi ve tüm dikkatini kendi çevirisini seslendirme biçimine ve üslubuna odaklayabildiği koşullardır (Chernov, 2004:175; Doğan, 2002).

Aslında olasılık öngörüsü ve söylemin ileriki bölümlerini kestirme/ötelemeye ilişkin zihinsel sentez sadece andaş çeviriye mahsus bir şey değildir; insan zihni zaten algılama, kavrama ve konuşma üretimi

edimlerinde böyle çalışır ancak, andaş çeviride bu mekanizmalar vazgeçilmezdir ve hatasız işlemek durumundadır; çevirmen dinleyicilerine karşı sorumludur (Angelelli, 2004; Diriker, 2004), bu da ona stres yükler. Televizyonda ardıl çeviri yapan bir çevirmeni sık sık izlemekteyiz, programa katılan diğer konuklar yabancı konuşmacıyı, eğer biraz da o dili biliyorlarsa, tam konsantrasyonla dinlerler ve büyük ölçüde anlarlar, ancak, çevirmen deneyimsizse dinleme işlemi diğerlerinkinden çok daha farklı boyuttadır, söyleneni unutmamak için belleğine kaydetmeye çalışır, bu arada kaynak dilin etkisinde kalır ve erek dilde kesişim etkisi meydana gelir; dolayısıyla iyi cümleler kuramaz, konuşmacının söyleminde de kaçırdığı noktalar olur, dinleme ve kavrama eylemlerin de yeterince başarılı olamayabilir; oysa, strese kapılmadan sadece konsantre olabilse, tüm ayrıntıları hatırlayabilecek ve doğal bir konuşma üslubuyla çevirisini yapabilecektir. Kendini izleme ve düzeltme, dönüt başarılı bir çevirinin vazgeçilmez mekanizmalarıdır. Tabii, bu başarıyı sağlayabilmek için bilgi ve deneyim vazgeçilmez etmenlerdir. Öğrencilerin andaş ve ardıl çeviri kayıtlarında bu durum çok güzel ortaya çıkmaktadır. Yukarıda anlatıldığı gibi konuşmacının söyleminde bir şeye takıldıklarında adeta “kör ya da sağır” olmaktadır. Kimisi kendini işitsel girdilere adeta kapatarak söyleneni ya da ekranda gördüğünü anlamama durumuna girebilmektedirler; bu durumda tüm sistem çöker ve çeviri başarısız olur. Ya suskunluğa bürünürler ya da başı sonu birbirini tutmayan, mantık bağlantısı içinde olmayan söz öbekleri üretirler. Anokhin kuramının en önemli boyutlarından biri olan dönüt işlevi, görüldüğü üzere, andaş çeviride çok önemli bir yere sahiptir. Dönüt, öz-izleme ve öz-düzeltilme mekanizmaları çeviri sürecinin başarısını sağlar.

Bitirirken..

Andaş çeviri, edimin gerçekleştiği dış koşulların, zihinsel işleme sırasında meydana gelen iç süreçler üzerindeki etkisi nedeniyle daha da güçleşen ve üst düzey zihinsel etkinlikler gerektiren bir sözlü çeviri türüdür. Bu nedenle, yapılan çalışmaların bir çoğu andaş çeviri sırasındaki zihinsel süreçleri çözümlenmek ve bu araştırmaların sonuçlarını daha nitelikli çevirmen yetiştirmek üzere eğitimde kullanmak amacıyla sürdürülmektedir. Andaş çevirinin doğası gereği, çalışmalar diğer alanlarda yapılan çalışmalardan etkilenmektedir. Sözlü çeviri de aynı şekilde, sinirdilbilim, ruhdilbilim, terimbilim, sosyodilbilim, edimbilim, iletişim bilimleri, kültür çalışmaları, yazın çalışmaları, eğitim bilimleri, yöntembilim etik çalışmaları, çeviri araçları teknolojisi gibi çeşitli alanlara katkıda bulunmaktadır (Doğan, 2009:186).

Anokhin'in İşlevsel Sistem Kuramı, aslında sinir fizyolojisi ile ilgili bir kuramdır; ancak, kuramın da ortaya koyduğu gibi evrendeki tüm sistemler ve keza insan mekanizması da merkezi ve çevresel sistemlerden oluşur; bu sistemler, eskiden sanıldığı gibi doğrusal bir düzlemde işleme girmez; sürekli bir dönüt mekanizması ile sistemin çıktılarının niteliği sistem tarafından değerlendirilerek, nitelikli olmayanlar tekrar sisteme alınır ve işleme tabi tutulur. Kuramın ortaya koyduğu bir diğer buluş ise, eylemin sonucuna dair önceden zihinde oluşan olasılık şablonudur. Bu şekilde, öngörü mekanizmaları olan döngüsel ve dönütsel bir sistem olarak İşlevsel Sistem Kuramı, bir konferans çevirmeni ve bu konunun akademisyeni olan Chernov'a da Etkinlik Kuramını geliştirmesinde önyak olur. Chernov, andaş çevirinin zihinsel süreçlerini Anokhin'in kuramına uyarlayarak açıklamaya çalışır. Onun altını çizdiği kavramlardan biri de, yine Anokhin'in kuramından yola çıkarak daha da geliştirdiği olasılık öngörülerini ve öz-izleme ve öz-düzeltilme kavramlarıdır. Yani, çevirmen çevirisi sırasında zihninde oluşmuş söylemin çıktısını önceden kestirebilir, bu arada kendini izleme ve eylemin sonucu üzerindeki değerlendirmesine dayalı olarak tekrar süreci devreye sokarak düzeltme gerçekleştirir.

KAYNAKÇA

- ANGELELLI, C.V. (2004). *Revisiting the Interpreter's Role*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- ANOKHIN , P. K. (Winter 1971-1972). Philosophical Aspects of the Theory of a Functional System *Russian Studies in Philosophy* . Volume 10, Number 3, pp.269 – 276. <http://mesharpe.metapress.com/media/ecxx5uttuk4jugk5yj2q/contributions/c/2/6/2/c262r12040114545.pdf>
- CHERNOV, G.V. (2004). Simultaneous Interpreting and Anokhin's Theory of Activity (chp 10). *Interference and Anticipation in Simultaneous Interpreting*. pp. 165-185. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- DİRİKER, E. (2004). *De-/Re-Contextualizing Conference Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- DOĞAN, A. (1997). Yazılı Metinden Sözlü Çeviri Eğitiminde Okuma Edimi ve Üst Düzey Zihinsel Etkinlikler. *Çeviribilim ve Uygulamaları*. ss. 25-37. Ankara: Bizim Büro.
- _____ (2002). Ardıl Çeviride Dikkat Odakları. *Çeviribilim ve Uygulamaları*. 12. ss. 25-37. Ankara: Bizim Büro.
- _____ (2008). Andaş Çeviride Görsel Malzemenin Edimbilimsel ve Metindilbilimsel Çözümlemesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları*. 18. ss. 77-97. Ankara: Bizim Büro.
- _____ (2009). *Sözlü Çeviri: Çalışmaları ve Uygulamaları*. (1. Baskı 2003) Ankara: Siyasal Yayınevi.
- DOĞAN, G. (1996). Söylemin Yorumlanması. *Söylem Üzerine*. (Yaz.Haz.Ahmet Kocaman) ss. 114-146. Ankara: Hitit Yayınevi.
- GALINA, G. E. and K V. Sudakov,. (2007). Theory of Functional Systems in the Scientific School of P.K. Anokhin. *Journal of the History of the Neurosciences: Neurosciences: Basic and Clinical Perspectives*, 16, pp.194–205, London: Taylor& Francis. <http://dx.doi.org/10.1080/09647040600602805>
- GILE,D. (2002). A Cognitive Management Problem. F. Pöchhacker and M. Shlesinger (Eds.). *Interpreting Studies Reader*. London: Routhledge, (pp. 162-178).
- NUNNAN, D. (1993). *Introducing Discourse Analysis*. London:Penguin.
- RED'KO, V. G., D.V., Prokhorov and M. S. Burtsev (2004). *Theory of Functional Systems, Adaptive Critics and Neural Networks*. Proceedings of IJCNN 2004. pp. 1787-1792. <http://www.keldysh.ru/pages/mrbur-web/publ/IJCNN04.pdf>

- SCHJÖLDAGER, A. (1995). Assessment of Simultaneous Interpreting. Teaching Translation and Interpreting 3. (C. Dollerup and V. Appel Eds.). pp. 187-195. Amsterdam: John Benjamins.
- SETTON, Robin. (1998). Meaning Assembly in Simultaneous Interpretation. *Interpreting. International Journal of Research and Practice in Interpreting.* pp. 163-99, 3:2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- VARDAR, Berke, N. Güz, M.R. Güzelşen, E. Öztokat, ve O. Senemoğlu. (1978). *Başlıca Dilbilim Terimleri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.